

Uygarlığa Ait Sözcükler*

Temmmâm Hassân**

Çev: Sabri TÜRKMEN***

Her milletin uygarlığı, o Milletin karakterinin gücü, kimliğinin rozeti, fikir ve tecrübelerinin hazinesi, nesillerinin önündeki yolu aydınlatan ışıklardır. Bu uygarlık birikimi ile büyüme gerçekleşir ve onun tecrübesi ile doğrular ve yanlışlar birbirinden ayırt edilir. Uygarlığın yol göstermesi ile fert ve toplum hareket eder. Her uygarlığın ruhi-fikri ve görsel-maddi bir çerçevesi vardır. Uygarlığın maddî çerçevesi *medeniyet* olarak bilinirken, Uygarlığın ruhi ve fikri esaslar ise *kültür* ismiyle bilinir. Zira entelektüel doktrin, ruhi deneyim ve sanat-kârın elindeki araç gereç gibi her bir unsur, uygarlığın maddi ve manevi göstergesidir. Ancak entelektüel doktrin ve tecrübe *kültürü*, alet ve edevat ise *medeniyeti* temsil eder. Bazen bir şey, aynı anda hem kültürel yönü hem de sosyal yönü ifade edebilmektedir. Örnek olarak atalarımızdan bize kalan hastane, yol ve hamamların işlevsel yönleri ile *medenî* iken, bina, yapı ve mimari yönden İslami kültürün bir göstergesidir. Netice olarak bu unsurlar her iki açıdan da *uygarlığın* sonucudur.

Uygarlık ile ilgili lafızlardan kasıt aynı ölçüde kültür ve medeniyet unsurlarını ifade eden lafızlardır. Fikirler, adetler, gelenek ve görenekler, giysiler, binekler, ev eşyaları, yiyecek, içecek, kozmetik, eğlence, oyun, spor, sosyal et-

---

* Temmmâm Hassân, *Makalât fi'l-Luğa ve'l-Edeb*, Âlemu'l-Kutub, Kahire, MISIR 2016.

** Prof. Dr. Temmmâm Hassân (1918-2011). Modern Arap dili çalışmalarında çığır açan önemli dilbilimcilerden biridir. Kahire üniversitesi Dâru'l-Ulûm Fakültesinde dekanlık yapmış, 1980'de Arap Dili Kurumu'na üye seçilmiştir. 2005 yılında Uluslararası Melik Faysal Ödülünü almıştır. Arap dili alanında çığır açan çokça eseri telif eden yazar, bu eserlerin yanı sıra Arap dünyasının pek çok üniversitesinde onlarca master ve doktora tezi yönetmiştir.

*** Doç. Dr. İnönü Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Arap Dili ve Belagati AB.D.

kinlikler, meslekler, araç gereçler, ağırlık birim ve alan ölçekleri, müesseseler, basın yayın araçları, siyaset, ekonomi, sosyoloji, uluslararası ilişkiler ve daha nice kavramlar uygarlığa ait lafızlara dayanır. Bu konuda isimler ve fiiller arasında da bir fark yoktur. Örnek olarak top oynayan kişiye verilen isim onu nitelendirir. Onun topa vurması ise bir eylemdir. Birinci lafız oyuncuyu nitelendirirken ikinci lafız oyuncunun fiilini ifade etmektedir. Zira ikinci lafız birinci lafızdan türemiştir.

Uygarlığa ait lafızlarla hangi uygarlığı kastediyoruz? O, saf Arap anlayışına dayalı kökleri cahiliye toplumunun derinliklerinden gelen Arap uygarlığı mıdır? Yoksa ona sonradan dâhil olan veya Müslüman Arapların ona ekledikleri algılar ve cahiliye döneminden gelen davranışların değişmiş hali midir? Bazı insanlar yaşadığımız uygarlığa bu anlayışla bakabilirler. Özellikle mevcut şiir anlayışına, şairlere ait sözlüklere ve şiir üslubuna bakıldığında veya günümüz dünyasının çağdaş toplumlarında görülemeyen, daha çok büyük şehirlerin dışında taşra toplumlarında egemen olan cahiliye anlayışına, öç alma, ırkçılık, misafirperverlik gibi davranışlara bakıldığında böyle düşünebilirler. Ayrıca ırz, namus, kıskançlık gibi özellikle kadınlarla ilgi hassasiyetler ve daha birçok husus Arap edebiyatının cahiliye toplumuna mensup olduğu izlenimini vermektedir. Yoksa mensubu olduğumuz uygarlık, batının davranış biçiminden, maddenin tasallutundan etkilenmiş olan ve daha önce hiç alışık olmadığımız onlardan bize transfer olmuş yeni bir anlayış mıdır? Fransızların Mısırı işgal etmelerinden bu tarafa Batı önünde hocasının bilgi ve malumatına hayran bir öğrencinin, hocasına bakışı gibi bir hayranlıkla Batıya baktık. Hala da faydalı mı zararlı mı diye hiçbir ayırım yapmadan Batıdan kültür almaya devam ediyoruz. Dünyanın doğu coğrafyalarındaki toplumlar da bunu yapmaktadır. Japonya Batı uygarlığına dayanarak ilerlemiştir. Hatta bazıları demişlerdir ki, Batı uygarlığı başladığı noktada değildir, Batıya ait olmaktan çıkmış ve bir dünya uygarlığına dönüşmüştür. Dolayısıyla her millet bu dünya uygarlığına kattığı özel değerini dile getirebilir. Mesela Çinliler akupunktur, Japonlar ise elektronik sanayine dair çok şeyle bu dünya uygarlığına katkıda bulunmuştur.

Sözü edilen dünya uygarlığı göz önüne alındığında; kendimizin ve bütün Arapların da Arap uygarlığının mensubu olduğuna inanırsak, bu durumda iki zorlukla karşılaşırız. Zorluklardan biri Arap Halk kültürünün her ülkede farklı olabilmesidir. Ayrıca Araplar; nehir kenarlarında, çöllerde, Akdeniz iklimin hâkim olduğu veya yazın yağış alan ülkelerde, Afrika'da ve dahi birçok farklı çevre, coğrafi koşul ve iklimlerde yaşamaktadır. Bir kimse ilk bakışta kolaylıkla Araplara mensup olan bu kimselerin algı ve davranışlarındaki farklılığı görebilir. Hatta Arapların yaşadığı merkezlerde yaşamayan bazı Arapların davranış olarak bazı yönlerden Arap olmayan komşularına daha çok benzedikleri gö-

rülmektedir. Örneğin Sudan müziği ve Lübnan'da yaygın olan halay oyunu Arap olmayan toplumlardan etkilenmenin bir sonucudur. O halde kendimize ait olan Arap uygarlığını nasıl tanımlayacağız? Biz kültürümüze ve sadece bize ait olan kendi değerlerimize baktığımızda birey olarak İslam'ın öğretilerine uygun davranışlar sergileyip sergilemediğimize bakmaksızın, hayatımızda sabit unsurun, öncelikle İslam olduğunu görürüz. Arap olmak ikinci sırada gelir. Toplumumuzda yürürlükte olan hukuk sisteminin İslami olup olmadığına bakmaksızın her birimiz kendi vicdanı ile baş başa kaldığında, kendini İslam kültürüne ait hissetmektedir. İşte bu noktada her ne kadar İslam'a ait olan uygarlığımız, her Müslüman ülkede, o ülkeye ait kısmi bir değişime uğramış olsa da, çağdaş uygarlığımızın İslam'a ait olduğunu söyleyebiliriz. Uygarlığımızın farklı bölgelere göre değişkenlikler arz etmesi ise bir dilin muhtelif yerlerde farklı lehçelere sahip olması gibidir.

Geçmişte uygarlıkların birbirleriyle iletişimi savaş, ticaret veya dini davet vesilesiyle gerçekleşmiştir. Bir uygarlık diğer uygarlıktan manevi değerlerden daha çok maddi açıdan etkilenmiştir. Çünkü bir uygarlıktan diğerine fikir ve düşünceleri intikal ettirmekle ilgili olanlar ancak bireysel bazı şahıslardır. Ancak diğer araç gereçler, yeme, içme gibi hususların yaygınlaşması fikir ve inançlara göre daha yaygındır. Geçmişte durum böyle idi. Ancak günümüzde uygarlıkların dünyaya yayılması şüphesiz daha kolay olmaktadır. Zira basın yayın araçları, bilgi enstitüleri, uluslararası ilişkiler ağının genişlemesi (özellikle ekonomi, kültürel ve kamusal alanda) dünyayı tüm genişliğine rağmen boşlukta yüzen ve diğer gezegenlerle iletişim kurmayı arzulayan bir köy haline döndürmüştür. İşte bu noktada uygarlıkların etkileşimi aktif hale gelmektedir. Gelişmiş ülkeler kendi kültür ve değerlerini az gelişmiş ülkelere transfer ederken az gelişmiş ülkeler de gelişmiş ülkelerde üretilen kültür ve bilgiyi alıp kullanmak zorunda kalmaktadır. Biz Araplar Fransız ihtilalinden beri Batı uygarlığından almaya başladık ve hala da almaya devam ediyoruz. Batıdan alırken ayıklayarak, doğrusunu almayı aklımızdan geçirmedik. Batıya duyduğumuz büyük hayranlık ve olağan üstü beğeni bizi iyi kötü demeden Batıdan gelen her şeyi kabul etmeye sevk etmiştir. Bu kültür transferi neticesinde uygarlık şizofrenisine müptela olduk. Bunun bir göstergesi olarak eğitim enstitüleri iki kısma ayrıldı. Onlardan biri İslami olup kendi uygarlığımıza ait, ikincisi ise Batı uygarlığına ait olup laiktir. Her iki eğitim türü arasındaki mesafe, iki farklı sistemde eğitim gören öğrencilerin birbirlerini anlayabilmesini de zorlaştırdı. Bu sonuç, sayılabilecek birçok örnekten sadece biridir.

Uygarlığımıza başka uygarlıklardan gelen kültür terimlerinin türleri nelerdir? Bu soruya cevap vermek için bilimsel terimleri ayrı tutuyoruz. Bunun iki gerekçesi bulunmaktadır: Birincisi, bilimsel kavramlar şu an üzerinde dur-

duğumuz konuyla ilgili değildir. İkincisi, biz bilimsel sorunları da uygarlık kavramı içinde ele alırsak (ki bu doğrudur) kavramlarla ilgili yapılacak dil çalışması yöntem olarak şu anda ele aldığımız uygarlık terimlerinden daha farklı bir tasnif gerekli kılmaktadır. Ayrıca kültürel terimleri de bu çalışmanın dışında tutmamız gerekmektedir. Çünkü kültürel terimler kalıcıdır ve değişime uğramazlar. Ayrıca üretildiği uygarlığa ait olan bu terimlerin çoğu da bu kavram niteliğindedir. Dolayısıyla konumuzun dışında tuttuğumuz diğer sözcüklerde söylediğimiz gerekçeler burada da geçerlidir. O halde konumuzla ilgili üzerinde durmamız gereken lafızlar uygarlıkların maddi yönü ile veya daha önce *medeniyet* diye isimlendirdiğimiz kavramla ilgili olan lafızlardır. Yeri gelmişken belirtmeliyiz ki çalışma için seçilen başlık genel olarak konuyu müphem kılmaktadır. Çünkü hem Arapça asıllı lafızları hem de uygarlığımıza dışarıdan giren sözcükleri kapsamaktadır. Ayrıca bu lafızların hangi açıdan ele alınacağı da netlik kazanmamaktadır. O lafızların Arapça olarak nasıl geçtiğinden mi yoksa Arap dil üslubuna uygun hale nasıl getirileceğinden mi söz etmek gerekir?.. Durum ne olursa olsun bu tür lafızlar birçok toplumda yaygın halde kullanılmaktadır. Bu lafızlara aşağıdaki örnekleri verebiliriz:

- 1- Giysiler: Ceket, pantolon, çizme, kravat, bere, palto.
- 2- Binekler: Otobüs, bisiklet, motosiklet, teleferik, otomobil, lanş (tekne).
- 3- Ev eşyaları: Kanepe, fûta (havlu), şûfinîra (şifonyer), bûfiye (büfe), trabîza (sehpa), tuster (tost makinası).
- 4- Makyaj malzemeleri: *Sîşvâr* (saç kurutma makinası), *losyon*, *rimel*, *brûke* (peruk), *ruj*, *mesâc* (masaj), *krem*.
- 5- Spor: Ping pong, tenis, basket, tîm (takım), futbol, kriket.
- 6- Dinlenme: tiyatro, sinema, film, kaset, video.
- 7- Sosyal etkinlikler: *dans*, *parti*, *faks*.
- 8- Nitelikler: *Lisans*, *bakaloryos* (lisans), *macester* (yüksek lisans), *doktora*.
- 9- Meslekler: *Ûstâ* (şoför), *çizmecî* (ayakabıcı), *mekânîkî* (araç ustası), *kuaför*.
- 10- Araç gereçler: *Makine*, *fitis* (vites), *bûciye* (buji), *tafâşe* (maymuncuk).
- 11- Ağırlık ölçüleri: *Gram*, *kilo*, *ton*.
- 12- Ölçü birimleri: *Litre*, *kâlûn* (bidon), *bermîl* (varil).
- 13- Sayılar: *Milyon*, *milyar*, *bilyon* (milyar), *trilyon*.
- 14- Yüz ölçümleri: *Înç*, *mîtr* (metre), *kilometre*, *hektar*, *feddân* (ölçü birimi).
- 15- Tesisler: *Teras*, *balkon*, *villa*, *şaliye* (kıyıdaki ev).
- 16- Basın yayını: Radyo, televizyon, journal, manşet, klişe, bunt (punto).
- 17- Siyaset: *Barlemen* (parlamento), *demukratiyye* (demokrasi), *fedraliyye* (federal), *protokol*.

18- Ekonomi: *Ŗik* (çek), *bank* (banka), *kambiyo*, *kombiyale* (senet).

19- toplantı: Kamelya, sekreter, dosya, parti.

20- Kurumlar: NATO, OPEC, UNESCO.

Peki, Arap diline dıŖardan giren bu kelimelere karŖı tutumumuz ne olmalıdır? Bu soruya cevap vermek için önceki dilbilimcilerimizin, Arap toplumunun ve ilim adamlarının baŖka kültürlerle ve milletlerle olan münasebetleri, özellikle yunan kültüründen bilimleri Arapçaya tercüme ettiklerinde yabancı kelimelere karŖı tutumlarının ne olduĝuna bakmak gerekir. Önceki âlimlerimiz yabancı kelimelerle karŖılaŖtıklarında kelimeye karŖın kendilerine Ŗu iki soruyu sordular:

- Bu kelimenin ses ve telaffuzu Arapçadaki ses ve telaffuz ile örtüşmekte midir?

- Kelime yapısı itibarı ile Arapçada mevcut olan kelime formlarından biri ile örtüşmekte midir?

İlk sorunun cevabına gelince, böyle durumlarda kelimeleri telaffuz bakımından birbiriyle karŖılaŖtırmıŖlardır. Kelimeler arasındaki sesler birbirine uyum saĝladığında onu kabul etmiŖlerdir. Uyum saĝlamadığında Arap ses sisteminde yabancı kelimeye en uygun sesi bulmaya çalıŖmıŖlardır. Böylece Arap fonetiğinde tam karŖılıĝı olmayan seslerin aŖaĝıdaki gibi yakın sesler veren harfleri tercih etmiŖlerdir:

1- "g" önceki âlimlerimiz bu harfin sesini Arapça'da "ĝ" harfi ile göstermiŖlerdir. Örneĝin Ŗöyle demiŖlerdir: "فیناغوراس" (Pisagor). Biz de aynı Ŗekilde davranarak "فونوغراف، جوغرافیا" (phonograph, coĝrafi) gibi Arapçaya çevrilmiŖ kelimeler kullanılmıŖtır. Öyle anlaşılıyor ki modern çağda Arapçaya uyumlu olan yabancı kelimelerden bu harfi içerenlerde Lübnanlı muhacirlerin de *el-Muqaddem* gibi gazetelerde teŖvik etmeleriyle Mısırlıların telaffuz Ŗekline uyulmuŖtur. Bu dönemden sonra ise Kahirelilerin telaffuzu ile "ĝ" harfi "ج" yerinde kullanılmaya başlanmıŖtır. Böylece "هامبرجر" (hamburger), "ديجول" (Charles de Gaulle), "جامبيا" (Gambiya), "جالون" (galon) gibi birçok lafz ortaya çıkmıŖtır.

2- "v" harfini önceki âlimleri Arapçada iki farklı harfle telaffuz etmiŖlerdir: Birincisi "ب" , ikincisi ise "و" harfidir. Dolayısıyla bazen bir kelime iki ayrı telaffuz ile ifade edilebilmiŖtir. Mesela ZerdüŖtlerin *Avesta* isimli kitabı, selef âlimleri tarafından bazen "أوستا" diye ifade edilirken bazen de "أبستاق" lafzı ile tabir edilmiŖtir. Ancak günümüzde bu hususta (v harfini Arapçaya çevirmede) özellikle kültürlü çevrelerde çok müsamahalı davranılmaktadır. "v" harfini "ف" harfi ile de gösterilmektedir.

3- “p” harfini de selef âlimleri Arapçada iki farklı harf ile telaffuz etmişlerdir: Birincisi “ب”, ikincisi ise “ف” harfidir. Dolayısıyla bir kelime iki ayrı şekilde ifade edilmektedir. Latince bir kelime olan “ponticos” Arapçada iki farklı şekilde “بندق” ve “فندق” ifadesiyle yazılmıştır. Ancak günümüzde bu harfi Arapça ifade etme noktasında çok müsamahalı davranmaktayız. Entelektüeller tarafından bazen asli şekli korunmuş bazen de “باسپورت” (pasaport), “بورسعيد” (Port Said), “برنامج” (Bernamec) gibi kelimelerde görüldüğü üzere “ب” harfi ile telaffuz edilerek yazılmıştır.

4- “j” bu harf Suriye, Lübnan ve Faslılarca neredeyse aynı şekilde telaffuz edilmektedir. Ancak diğer Arap ülkelerinde çağdaş dilbilimcilere göre fasih “ج” gibi telaffuz edilmektedir. Nahivci ve önceki kıraat bilginlerine göre “ج”, ağızda havanın damak üst boşluğunda tutulması sonra da *et-ta’tîş* (yoksun bırakmak) diye isimlendirilmesine uygun olarak salıverilmesiyle telaffuz edilmiştir. *Cîm* harfi Suriye ve Faslıların telaffuzunda yukarıda ifade edilen *ta’tîş* sıfatına tam uyum sağlamaktadır. Diğer Arap ülkelerinde, Hicaz bölgesinde olduğu gibi “ج” harfinin mahrecinde sözü edilen sıfat kısmen uygulanmaktadır. Ancak günümüzde kültürlü çevreler “جورج - جيهان” gibi Arapçaya çevrilmiş kelimelerin telaffuzu kelimenin aslına göre yapılmaktadır. “جاهين” kelimesini de bazı kimseler böyle okumuşlar. Bazı kimseler ise kelimeyi Arapça bir lafız olan “شاهين” şeklinde okumuşlar ki kelime yırtıcı kuş türlerinden biri için kullanılmaktadır.

5- “x” bu harf Arapçaya “بُكْس” lafzında görüldüğü gibi sakin *kef* ve peşi sıra gelen *sin* harfi ile ifade etmişlerdir. Ancak kelimelerde bazen bu iki harf “الإسكندرية” kelimesinde olduğu gibi yer değiştirmiştir.

6- “ch” bu harf yukarıda ifade edilen *cîm* harfine benzer bir mahreçle söylenmiştir. Bazı kimseler Arapçaya bu harfi “متش” (maç) lafzında olduğu gibi sakin “ت” ve “ش” harfleri ile ifade etmişlerdir. Ancak “ت” harfi cümle başında gelince sakin harfi telaffuz etmek mümkün olmadığından “تشرشل” (Churchill) kelimesinde olduğu gibi kesre ile harekelenmiştir.

Bu anlattıklarımız geçmişte ve günümüzde harflerde ses ve telaffuzları karşılaştırmakla ilgilidir. Yukarıda zikrettiğimiz ikinci soruya gelince yani dışarıdan Arapçaya giren kelimenin yapısı itibarı ile Arapçada mevcut olan kelime formlarından biri ile örtüşmesi veya örtüşmemesi konusunda ise geçmişte ilim adamları yabancı kelimelerden birinin Arapçada kullanılan kelimelere vezin açısından benzeyen bir kelime ile karşılaştıklarında onu olduğu gibi almış ve öylece Arapçada kullanmışlardır. Örneğin “الإلياذة” kelimesi rubâi fiilin masdarı olarak gelen “إطلاذة” kelimesine ve if’âl vezninin müennesine (إنسانة) benzediğinden olduğu gibi kullanmışlardır. Ancak kelime Arapça kelime dil kalıpların-

dan herhangi birine uygun değilse, bu durumda yabancı kelimeyi Arapça kalıp/veznine çevirerek kullanmışlardır. Mesela “فلسفة” kelimesini “هرولة” vezninde kullanmışlardır. Bazen yabancı kelimeyi Arapçadaki kelime vezinlerine en yakın olan bir vezinde kullanmışlardır. “موسيقى” ve “هبولى” kelimeleri böyledir. Buna da imkân olmaz ise yabancı kelimeyi olduğu gibi alıp kullanmışlardır. Ancak bu durumda telaffuzda, uzatılacak yeri kısaltma veya ondaki bir harekeyi uzatma şeklinde değişiklikler olabilmektedir. Örneğin “أريثماطيقا”, “هرمنيوطيقا” gibi kelimelerde bu görülmektedir. “هرقل” gibi kelimelerde ise hareketlerde değişiklik dikkat çekmektedir. “أرتيون” kelimesi ise değişerek Ömer b. el-Hattâb’ın telaffuz ettiği gibi “أرطوبون” lafzına dönüşmüştür.

Dışarıdan Arapçaya girmiş olan uygarlığa ait sözcükleri Arapça yapısına uygun hale getirmenin birçok yolu vardır. Bunlar arasında *irticâl*, *anlam değişikliğine uğratma*, *tercüme* ve *Arapçalaştırmayı* sayabiliriz.

İrticâl, kelimeyi inşa ederken ses ve sarf açısından Arapçanın kelime kalıplarında gerekli olan şartlara riayet ederek kelimeleri yeniden inşa etmektir. Sarf açısından kelimelerin yapısı derken kelimelerin şekil açısından yani asli ve zâid harflerle birlikte kelimenin kalıp yapısının gözetilmesi demektir. Mesela alet, araç ve gereçleri ele aldığımızda onların günümüzde nasıl inşa edildiklerine baktığımızda “فغال” ve “فعالة” vezinlerinin çokça kullanıldığını Arapçada aletlerin isimlendirilmesinde meşhur olan “مفعل”, “مفعلة”, “مفعال”, “مفعالة” gibi kalıplara gereken ilginin gösterilmediği görülmektedir. Buna örnek olarak İngilizcede “master kee” diye bilinen ismin o meslekle meşgul olanların dilinde “طفاشة” (ana anahtar, maymuncuk) olarak isimlendirildiği görülmektedir. Aynı şekilde İngilizcede “powder” lafzı Arapçaya “بذارة” (ekim makinası) ismiyle tercüme edilmiştir. Askeri sahada “دبابة” (tank) lafzı kullanılmıştır. Bu alanda daha birçok mana elde etmek için başka kalıplar da kullanılmıştır. Bunlar arasında “عجلة”, (tekerlek) “كريك”, (kürek, kirko) “شطاف”, (maymuncuk) “جزار” (traktör) gibi kelimeler sayılabilir.

Kelimelerdeki anlam değişikliklerinden yararlanmak noktasında Arap kültürünün uzun bir geçmişi vardır. Dolayısıyla Arap kültürü ile yetişen bir kimse her hangi bir kelime tarifinde sözcük açısından manası şudur, ıstılah anlamı şudur denildiğinde bu tür ifadelere yabancı kalmaz. Böylece, kişi sözcüklerin anlamındaki değişim ve dönüşüm hakkında bilgi sahibi olur. Sözcüklerin ilk anlamı ile sonradan kazanmış olduğu ıstılahî anlamını öğrenir. Sözcüklerdeki anlamlar bazen genişlemekte, bazen daralmakta bazen de tamamen değişmektedir. Her ne kadar biz burada bir uygarlığa ait ıstılahlardan değil de lafızlardan söz ediyor olsak da, kelimelerdeki anlam değişiklikleri bu sözcükler için de geçerlidir. Çünkü uygarlıkla ilgili sözcüklerin seçiminde de belki de

kelimenin asli manasının fonksiyonel olmasına özen gösterilmektedir. Örnek olarak “الطيارة” (uçak) lafzı “الطيران” (uçmak) kelimesinden elde edilmiş olup mübalağa ifade eden bir kalıpla kullanılmaktadır. Dolayısıyla bu sıyga aslına bakılırsa uçan her şeyi ifade eder. Ancak burada genel mana daralmış ve “الطيارة” lafzı muayyen bir manaya delalet etmiştir ki, o da “hava yoluyla yerden yükselerek insan taşıyan bir araç” demektir. Ancak bu lafız genel anlamında kullanılırsa bir kavramdan mübalağa kalıbı ile bir sıfata dönüşür. Örneğin uçan böcekler manasında “الحشرات الطائرة”, uçucu yağlar anlamında “الزيوت الطائرة” ifadesi kullanılır. Aynı metot “السيارة”, (araba) “البراد”, (buzdolabı) “الثلاجة”, (buzdolabı) “الغسالة”, (çamaşır makinası) kelimelerinde de uygulanmıştır. “الدبابة” lafzı da bu şekilde elde edilmiş kabul edilebilir. Zira o anlamca yerde hareket eden her şeyi ifade ederken geniş anlamdan çıkarılarak tank için özel bir isim olmuştur.

Terimlerin yabancı dilden Arapçaya tercüme edilmesi günümüzde çokça yaygınlaştığı gibi yanlış kullanımlarda da artış görülmüştür. Bu tür tercüme kendi içinde çok büyük tehlikeler barındırmaktadır. Bunun sebebi ise açıktır. Başlıca sebep, bu tür terimleri tercüme edenlerin çoğu geçmişte Batı’daki üniversitelerde eğitim görererek elde ettikleri bilgiyi, yabancı terimler vasıtasıyla edinmişlerdir. Dolayısıyla kendi fikir altyapılarını bu yabancı terimler vasıtasıyla inşa etmişlerdir. Böyle yetişen bir Arap, Arapça bir tabiri kavram olarak nasıl ifade edeceği üzerinde düşünebilir ve geçmişte o alanda yapılmış tercümelere bakmaksızın, onu kendince doğru gördüğü bir ifade ile tercüme etmek yoluna gidebilir. Daha sonra ülkesine döndüğünde bir kavramın tercüme edilmesi için gerekli olan özen ve dikkati göstermez. İşte böylece tek bir ilmi kurumun sınırları dâhilinde bile bir terim için farklı tercüme ortaya çıkar. Son dönemde bu farklı tercüme için yapılmış olan çalışmalar çerçevesinde aşağıdaki tablo ile karşılaşmıştır:

Sîbeveh’e göre	Kültürel	Tercüme
<i>Asıl</i> (harfler)	<i>harf</i> (genel)	<i>fûnîm</i> (harf)
<i>Fer’</i> (harflerin sıfatları)	_____	<i>fûnîm</i> (harf)
_____	<i>sahîh</i>	<i>ulûfûn</i> (harflerin sıfatları)
_____	<i>sâmit</i> (sessiz harfler)	_____
_____	<i>sâkin harf</i>	_____
_____	<i>’illet harfleri</i>	<i>sâit</i> (sesli harfler)

Ancak biz bu sefer de yine terimlerle ilgilenmiyoruz. Çünkü düşüncemiz uygarlığa dair sözcükleri ele almaktır. Şu bir gerçek ki uygarlığa dair bir mananın isimlendirilmesi de Arap ülkelerinde bir ülkeden diğerine değişiklik arz etmektedir. Örneğin “البسكوت”, “البسكوت”, “البسكوت” kelimelerini ele aldığımızda hepsi de aynı şeyi (bisküvi) ifade etmekle beraber her Arap ülkesi farklı bir lafız

kullanılmıştır. Gazete için kullanılan “الجريدة”, “الغازية” ve “الجورنال” lafızları da böyledir. Yani dışarıdan alınan bu kelimelerin bir kısmı tercüme edilmişken bir kısmı ise Arapçalaştırılmıştır. Uygarlıkla ilgili lafızlara baktığımız gibi bilimlere dair isimlere baktığımızda bilimler de uygarlıklara aittir, son dönemde yapılmış dilbilim çalışmalarında aşağıdaki isimlerin kullanıldığı görülmektedir:

İlmu’l-luğa, el-lusâniyyât, el-luseniyye, fıkhu’luğa, el-elsinetu, el-luseniyyat.

Bu alanda çalışmalar yapan Arap araştırmacılar günümüze kadar henüz bu isimler arasından biri üzerinde karar kılmamışlardır.

Şüphe yok ki hepimiz fasih Arap dilini geliştirmek için çaba sarf etmekteyiz. Arapçayı ilim, sanat ve kültür dili yapmak, verimlilik seviyesini yükseltmek için çalışıyoruz ki dünyanın gelişmiş dilleriyle rekabet edebilsin, onlar gibi canlılığını ve güncelliğini koruyabilsin. Şüphesiz Arap dilinin uygunluğu, lafızları üretmedeki olağan üstü gücü ve esnek yöntemler onu son derece bu durum için elverişli kılmaktadır. Yeter ki çabalarımızı birleştirelim ve uygarlıkların yarıştığı bu meydana kalabilmek için varmak zorunda olduğumuz bu hedefe ulaştıracak araçları bir araya getirelim. Ancak günümüzde sarf edilen çabalar birleştirilmiş değildir. Nitekim yukarıda aynı mana için konulmuş birçok isimden de görüldüğü gibi uygulamada bir bütünlük oluşturulamamıştır. Belki de Arapçanın geleceği için en büyük tehlike bu dağınıklaktır. Bir bölgede yaşayan bazı dilbilimcilerin çabalarını, başka bir bölgede yaşayanlar ihmalleri ile veya kardeşlerinin bir mana için koymuş oldukları kelimelere aykırı başka kelimeler üretmek suretiyle akamete uğrattıyorsa, fasih Arapça nasıl gelişecektir? Şüphesiz ki Arapların yaşadığı muhtelif çevrelerde uygarlığa ait farklı lafızların kullanılmış olması, Araplar arasındaki bağları zayıflatacak ve yabancı kültür istilasına boyun eğmemek için ümmetin birliğini muhafazaya yönelik çabaları sekteye uğratacaktır.

İrade ve gönül birliği ile ümmetin birliği gerçekleşir. Ancak düşüncede birlik olursa gönüller ve iradede birlik sağlanabilir. Bir fikrin oluşması ve ortaya çıkması için araç mesabesinde olan kelimelerin telafuzu, Arapların yaşadığı her bölgede farklılık arz ediyorsa, bu şartlarda Arapların bir fikir üzerinde bir araya gelmeleri, birlik olmaları mümkün olur mu? Birileri çıkıp da muhtelif bölgelerde Arapların kullandığı lafızlar aynı manaya gelen müteradif kelimelerdir, bir bölgede *ez-zevâc* kelimesi kullanılırken, diğer bir bölgede *en-nikâh*, bir başka bölgede ise *el-qirân* bir diğerinde *el-implâk* lafzı kullanılmaktadır. Ancak her bölgede bu lafızlardan biri kullanılmakta ancak diğer müteradif kelimeler de bilinmektedir diyebiliriz. Ancak bize dışarıdan gelen uygarlık ve medeniyete ait lafızların bir bölgeden diğerine farklı kullanımlarına izin veren biziz. Bu du-

rum yukarıda sözü edilen müteradiften farklıdır. Çünkü bu ikinci hususta bir bölgede yaşayan insanlar yukarıda sözü edilen diğer bölgelerde yaşayan kimse-lerin kullandıkları lafızları bilmemektedirler. Her bölgede yaşayan kendine göre bir lafız üzerinde karar kılıyor. Diğer bölgelerden farklı olan bir lafza mahalli işlevsellik kazandırıyor. İşte bu noktada muhtelif Arap bölgelerindeki medeniyet lafızlarına dair ikilem ortaya çıkmaktadır. İşte bu, ümmetin ve uygarlığın birliği için en büyük tehlikedir.

Uygarlığa ait lafızların maruz kaldığı dil ile ilgili bu durumu düzeltmekten mesul olan öncelikle Arap dil akademileridir. Dil akademilerinin bu alanda sorumluluk üstlenerek çalışmalarının sonuçlarını genel dil kullanımı alanında tamim etme yetkilerinin olmadığı doğrudur. Dil akademilerinin bu gerekçelerini kabul etmeliyiz. Üzülerek söyleyelim ki dil akademileri çabaları neticesinde elde ettikleri kazanımları uygulama yetkisine haiz değildirler. Bazı kimseler, asıl sorunun birçok dil akademisinin varlığından kaynaklandığı görüşündedirler. Çünkü dil akademilerinin çokluğu bu alandaki çabaların meyvelerini azaltmaktadır. Ayrıca bir akademinin vardığı sonuçları diğer dil akademilerine dayatma hakkı da bulunmamaktadır. Böyle düşünen kimselerin görüşleri şayet dil akademileri arasında bir dayanışma ve yardımlaşma yoksa doğrudur. Şimdi sorulacak soru beklenen işbirliği nasıl sağlanacak ve dil akademilerinden nasıl yararlanılacaktır? Nitekim “Arap Dil Akademileri Birliği” ismi ile bilinen bir kurum vardır ve bu kurum yapmış olduğu toplantıların çoğunda formaliteler, nezaket ve genel ilişkilere dair toplantılar yaparak bir protokol yapı izlenimi vermektedir. Ben *Dil Akademileri Birliği*'nin, *Arap Ülkeleri Birliği* gibi bir yapıya dönüşmesi gerektiğini düşünüyorum. Böylece Dil Akademileri Birliği, yerel dil akademilerinin de kararlarını inceleyip uygun gördüğü kararları seçip bunun dışındakileri reddederek dil alanında tavsiyelerde bulunabilir.

İşte bu atılacak ilk adımdır. Atılacak ikinci adım ise Birliğin, basından tutunda kültürel derneklerle ve medya ile kültürel, sivil ve resmi kurumlarla iletişime geçerek yazışmak suretiyle, onlara üyelik vermesi ve aldığı kararlarda bu kurumlarla işbirliği yaparak, onlara destek sağlamasıdır. Sözü edilen bu üyeler üyeliğin gereğini yaparlarsa bu durum sadece dil akademilerinin arasında olabilecek bir yürütme erkinden bin kat daha etkili olabilir.